

Sygn. akt II Ca 797/16

POSTANOWIENIE

Dnia 21 października 2016 r.

Sąd Okręgowy w Białymstoku II Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący:	SSO Elżbieta Siergiej (spr.)
Sędziowie:	SSO Jolanta Fedorowicz SSO Jolanta Klimowicz-Popławska
Protokolant:	st. sekr. sąd. Zofia Szczęsnowicz

po rozpoznaniu w dniu 21 października 2016 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z wniosku B. N.

o przyznanie opiekunowi wynagrodzenia za opiekę nad całkowicie ubezwłasnowolnioną

na skutek apelacji wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Rejonowego w Białymstoku

z dnia 12 lipca 2016 r. sygn. akt IV RNs 284/16

postanawia:

uchylić zaskarżone postanowienie i sprawę przekazać do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Białymstoku, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania odwoławczego.

UZASADNIENIE

B. N. – opiekun prawny całkowicie ubezwłasnowolnionej M. P. – wniosła o przyznanie jej z majątku podopiecznej wynagrodzenia w wysokości po 500 złotych miesięcznie za sprawowanie opieki prawnej oraz po 2.500 złotych miesięcznie za sprawowanie opieki faktycznej.

Sąd Rejonowy w Białymstoku postanowieniem z dnia 12 lipca 2016 r. oddalił wniosek. U podstaw tego rozstrzygnięcia legły następujące ustalenia:

Postanowieniem z 20 maja 2014 r. w sprawie I Ns 31/14 Sąd Okręgowy w Białymstoku ubezwłasnowolnił całkowicie M. P., a Sąd Rejonowy w Białymstoku, postanowieniem z 21 października 2014 r., obowiązki opiekuna prawnego ubezwłasnowolnionej powierzył jej córce B. N.. M. P. urodziła się (...), od wielu lat cierpi na chorobę (...) oraz dolegliwości charakterystyczne dla podeszłego wieku. Obecnie znajduje się w stanie wegetatywnym, bez możliwości

nawiązania z nią kontaktu. Stan jej zdrowia jest stabilny. Znajduje się pod stałą opieką lekarza rodzinnego oraz geriatry, wymaga farmakoterapii i specjalistycznej diety oraz pomocy w wykonywaniu bieżących czynności życia codziennego. Do listopada 2013 r. M. P. mieszkała w W.w domu, którego jest współwłaścicielką. Jej opiekunem faktycznym była wówczas razem zamieszkująca córka K. S., która jednak w (...) r. zmarła. W związku z tym, od listopada 2013 r., ubezwłasnowolniona mieszka z wnioskodawczynią i jej mężem w ich własnościowym, trzypokojowym mieszkaniu. W opiece nad matką wnioskodawczynią wspiera jej mąż, a finansowo również zamieszkały w G. brat J. P.. Wnioskodawczyni pracuje na stanowisku specjalisty w (...) Urzędzie Wojewódzkim w B.. W godzinach pracy podopieczną zajmują się wynajęte opiekunki. M. P. otrzymuje emeryturę w wysokości około 1.300 złotych miesięcznie, którą dysponuje opiekun prawny.

Sąd Rejonowy ustalił ponadto, że przed Sądem Rejonowym w Wysokim Mazowieckiem toczy się sprawa o zniesienie współwłasności, podział majątku wspólnego i dział spadku po mężu ubezwłasnowolnionej K. P. (sygn. akt I Ns 371/15). Postanowieniem Sądu Rejonowego w Białymstoku z dnia 31 grudnia 2015 roku (sygn. akt IV RNs 614/15) zezwolono B. N. na dokonanie w powyższej sprawie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem całkowicie ubezwłasnowolnionej.

Sąd pierwszej instancji, wskazując ogólnie na zgromadzony w tej sprawie i w aktach wykonawczych o sygn. IV Op 79/14 materiał „aktowy” uznał za niewątpliwe, że B. N. czyni na co dzień starania o zapewnienie podopiecznej należytego standardu egzystencji i w sposób odpowiedni prowadzi sprawy matki, co przy jej obecnym stanie zdrowia jest wyjątkowo trudne i absorbujące. Podkreślił też, że ze sprawozdań z przeprowadzonych dotychczas wywiadów środowiskowych wynika, iż ubezwłasnowolniona ma zapewnioną właściwą opiekę, jest zadbana, a jej niezbędne potrzeby są zaspokojone. Sąd stwierdził też, że z pewnością wymaga to od wnioskodawczyni znacznego nakładu sił i czasu. Mimo to uznał, że przyznanie wynagrodzenia, w okolicznościach tej sprawy nie ma uzasadnienia, wnioskodawczyni jest bowiem córką M. P., a wykonywana przez nią opieka czyni zadość zasadom współżycia społecznego (art. 162 § 2 krio.).

Sąd Rejonowy wywodził, że w kulturze polskiej naturalnym i powszechnie praktykowanym jest, że najpierw to rodzice dbają o wychowanie i utrzymanie swoich dzieci, z czasem zaś, kiedy oni sami wymagają wsparcia, to dzieci udzielają im pomocy, zarówno osobiście, jak i materialnie. Wyjaśnił, że wynikający z art. 128 krio obowiązek alimentacyjny krewnych w linii prostej obejmuje nie tylko finansową partycypację w kosztach utrzymania i wychowania, lecz także podejmowanie osobistych starań na rzecz uprawnionego. Według Sądu Rejonowego, nie ulega wątpliwości, iż wnioskodawczyni należy do kręgu osób obowiązanych względem całkowicie ubezwłasnowolnionej do alimentacji, a rzeczony obowiązek wypełnia poprzez zarówno faktyczną, jak i prawną opiekę nad nią. Czyni więc to, czego można od niej oczekiwać w świetle powszechnie przyjętych i uznanych zasad współżycia społecznego.

Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia Sąd Rejonowy powołał art. 162 § 2 kro oraz, w przedmiocie kosztów postępowania, art. 520 § 1 kpc.

Apelację od tego rozstrzygnięcia wniosła opiekunka prawna całkowicie ubezwłasnowolnionej B. N.. Zarzuciła w niej:

1. obrazę przepisów prawa materialnego:

- art. 162 § 1,2 i 3 k.r.o. i art. 597 § 1 k.p.c. w związku z art. 5 k.c., 152,153 i 176 k.r.o. przez błędną wykładnię normy, w tym pojęcia zasad współżycia społecznego w stosunku do opiekunów osób ubezwłasnowolnionych, odmawiającą prawa do wynagrodzenia z majątku osoby ubezwłasnowolnionej osobie bliskiej, ustanowionej przez sąd opiekunem, którą obejmuje obowiązek alimentacyjny, co doprowadziło do arbitralnego rozstrzygnięcia, że norma nie obejmuje opiekunów – dzieci, na których ciąży obowiązek alimentacyjny, mimo że obowiązek alimentacyjny dzieci wobec rodziców podlega odmiennym uregulowaniom i ma inną treść niż sprawowanie opieki uregulowane normami rozdziału II k.r.io., której wykonywanie uwzględnia interes społeczny i dobro pozostającego pod opieką a nie więzi krwi, potrzeby i możliwości zobowiązanych,

- art. 128 k.r.io. w zw. z art. 133 § 2 k.r.io. przez błędną, naruszającą konstytucyjne wartości zawarte w art. 1, 2, 31 ust. 3 i 32, 68 i 69 Konstytucji RP wykładnię, że obowiązek alimentacyjny dorosłych dzieci wobec ubezwłasnowolnionych, niepozostających w niedostatku rodziców obejmuje obowiązki opieki na podstawie orzeczenia sądu i uznanie, że treść art. 128 k.r.io. stoi na przeszkodzie ustaleniu wynagrodzenia na podstawie rozdziału II k.r.io. – art. 162 k.r.io. w sytuacji, gdy opiekun został ustanowiony przez sąd rodzinny spośród osób bliskich z uwagi na dobro i więzi krwi oraz bliskie powiązania rodzinne, które gwarantują właściwe i nakierowane na dobro tej osoby działanie w interesie społecznym,

- art. 154 w zw. z art. 162 k.r.io., 133 §2 k.r.io. polegające na błędnej wykładni, że nie ma interesu społecznego w tym, by osoba ubezwłasnowolniona posiadająca majątek mogła korzystać z niego wtedy, gdy najbardziej tego potrzebuje w sposób zgodny z zasadami tradycji i zwyczajem przez ustalenie dzieciom – opiekunom, tak jak innym opiekunom, wynagrodzenia wypłacanego z majątku ubezwłasnowolnionego,

- art. 31, 32 w zw. z art. 52 Konstytucji RP wobec nieuzasadnionej dyskryminacji osób bliskich, z mocy orzeczenia sądu sprawujących opiekę nad ubezwłasnowolnionymi rodzicami przez naruszenie uzasadnionego interesu ubezwłasnowolnionych do ochrony ich dobrostanu przez odmowę uznania ich prawa do korzystania ze zgromadzonych na czarną godzinę środków i wynagradzanie dzieci opiekunów zgodnie z normą art. 162 k.r.io, co narusza interes społeczny w stopniu znacznym.

2. obrazę przepisów postępowania, tj.:

- art. 227 k.p.c. w zw. z 233 k.p.c., polegającą na dowolnej, bo sprzecznej z zasadami doświadczenia życiowego ocenie materiału dowodowego, polegającej na uznaniu, że szereg czynności faktycznych i prawnych podejmowanych przez dziecko – opiekuna prawnego w ramach opieki nad ubezwłasnowolnionym rodzicem w rozmiarze koniecznym dla dobra osoby pozostającej pod opieką mieści się tylko i wyłącznie w obowiązku alimentacyjnym i nie może być w interesie podopiecznego wynagradzane z majątku podopiecznego,

- nierozpoznanie istoty sprawy ze szkodą dla osoby ubezwłasnowolnionej przez naruszenie art. 6 k.p.c. w zw. z art. 570 k.p.c. i odstąpienie od przeprowadzenia z urzędu dowodów wskazujących na koszty opieki w domach powmocy społecznej dla osób starszych oraz z oferty z (...) Centrum (...) co do kosztów stałej lub dochodzącej opieki nad osobą mieszkającą na terenie B.,

- art. 231 k.p.c. polegającą na pominięciu faktów znanych sądowi opiekuńczemu z urzędu, takich jak koszty całodobowej opieki nad ubezwłasnowolnioną w (...) Centrum (...).

Wskazując na powyższe apelująca wniosła o zmianę zaskarżonego postanowienia i uwzględnienie wniosku.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja jest uzasadniona.

Ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431) ustawodawca odstąpił od zasady nieodpłatności opieki i, w znolizowanym wówczas art. 162 § 1 k.r.io., przyjął zasadę odwrotną. W aktualnym stanie prawnym regułą jest więc odpłatność opieki prawnej, a stosowne wynagrodzenie okresowe albo jednorazowe przyznaje na żądanie opiekuna sąd opiekuńczy. Powinno ono być pokrywane z majątku osoby poddanej opiece lub z jej dochodów, a w ich braku - ze środków publicznych na podstawie przepisów o pomocy społecznej (art. 162 § 3 k.r.io.).

Zasada sprawowania opieki bez wynagrodzenia, z wyjątkiem dotyczącym jedynie znacznego nakładu pracy na zarządek majątku podopiecznego była kwestionowana już w okresie jej obowiązywania, dostrzegano bowiem, że osobiste starania o osobę podopiecznego i piecza nad nim wymagają często znacznego poświęcenia własnego czasu kosztem pracy zarobkowej lub odpoczynku. Wprowadzenie w to miejsce ogólnej zasady wynagradzania opiekuna podyktowane było również niechęcią do podejmowania obowiązków opiekuna (w szczególności – wobec osoby

całkowicie ubezwłasnowolnionej) powodowaną zarówno obawami przed niepodołaniem obowiązków sprawowania pieczy i zarządu sprawami majątkowymi podopiecznego, jak i obawą przed poniesieniem kosztów sprawowania objętej funkcji, mimo ustawowej regulacji (art. 163 k.r.o.) dochodzenia zwrotu poniesionych nakładów i wydatków (zob. uzasadnienie do projektu w/w ustawy a także: J. Strzebińczyk, w: System prawa prywatnego, T. 12, pr. zbior., Warszawa 2003, s. 793; L. Kociucki, Opieka nad małoletnim, Warszawa 1993, s. 168-169; M. Andrzejewski, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2004, s. 214; S. Kalus, w: H. Ciepla, B. Czech, T. Domińczyk, S. Kalus, K. Piasecki, M. Sychowicz: Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2006, s. 896).

Geneza nowej regulacji i cele, jakie przyświecały jej wprowadzeniu nie mogą być, zdaniem Sądu Okręgowego, pomijane przy stosowaniu art. 162 k.r.io. w obecnym brzmieniu. Wskazuje to, w szczególności, na potrzebę takiej wykładni tego przepisu, która pozwoli na urzeczywistnienie intencji ustawodawcy, że prawo do wynagrodzenia za opiekę prawną jest regułą, zaś jego § 2, dopuszczający odstępstwa od tej reguły, nie powinien być, jako wyjątkowy, interpretowany rozszerzająco. Tym samym, nie jest dopuszczalna taka wykładnia art. 162 § 2 k.r.io, która de facto prowadzi do wyłączenia spod działania normy ustanowionej w § 1 określonej kategorii osób.

Obowiązująca aktualnie zasada odpłatności opieki doznaje wyjątków enumeratywnie wymienionych w § 2 art. 162 k.r.io.. Zgodnie z jego treścią, wynagrodzenia opiekunowi prawnemu nie przyznaje się m.in. wówczas, gdy sprawowanie opieki czyni zadość zasadom współżycia społecznego. Ocena czy przesłankę tę można uznać za spełnioną odnosić się winna do zindywidualizowanych, szczegółowo zbadanych i ustalonych okoliczności konkretnej sprawy i opierać na ich wnikliwej analizie. Zgodzić się zatem można z Sądem Rejonowym o tyle tylko, że bliskie pokrewieństwo łączące opiekuna prawnego z podopiecznym może wskazywać na możliwość występowania przytoczonej wyżej przesłanki odmowy przyznania opiekunowi wynagrodzenia na podstawie art. 162 §2 k.r.io.. Stwierdzenie jednak, że przesłanka ta realizuje się w okolicznościach konkretnej sprawy wymaga ponadto ustalenia, że podejmowane przez opiekuna prawnego działania i nakład jego pracy mieszczą się w ramach tego, czego z powołaniem się na zasady współżycia społecznego można od niego oczekiwać. Rację ma również Sąd Rejonowy wskazując, że w polskiej obyczajowości za naturalną i zgodną z zasadami współżycia społecznego uznaje się sytuację, gdy dorosłe dzieci udzielają będącym w potrzebie rodzicom pomocy i wsparcia, zarówno materialnego jak i w formie osobistych starań. Jednakże to, czego można wymagać od osoby bliskiej z powołaniem się na zasady współżycia społecznego, ma swoje granice. Określenie tych granic zależy zaś od wielu indywidualnych czynników – w tym m.in. od relacji panujących w danej rodzinie, istnienia innych osób, od których również można wymagać zaangażowania w opiekę nad ubezwłasnowolnioną, od możliwości i faktycznego zakresu starań oraz nakładu pracy opiekuna, czy wreszcie także od sytuacji materialnej podopiecznej (o czym także nie bez racji traktuje apelacja).

Sąd Rejonowy ustaleń takich nie poczynił. Nie przeprowadził postępowania dowodowego na wyżej wskazane okoliczności ograniczając się do informacyjnego jedynie wysłuchania wnioskodawczyni oraz do dopuszczenia dowodów z akt dołączonych spraw IV RNs 369/14 i IV RNs 614/15 na potwierdzenie faktów znanych mu w istocie z urzędu, tj. na fakt ustanowienia wnioskodawczyni opiekunem prawnym oraz na fakt zawisłości sprawy dotyczącej majątku ubezwłasnowolnionej. Jednocześnie jednak stwierdził, że, choć sprawowanie opieki przez wnioskodawczynię jest wyjątkowo trudne i absorbujące, to wywiązuje się ona z tego bez zastrzeżeń, a czyni to znacznym nakładem sił i czasu. Mimo to uznał, że przyznanie wynagrodzenia nie ma w tym wypadku uzasadnienia z tego tylko powodu, że opiekunka prawna jest córką ubezwłasnowolnionej, należy do kręgu osób zobowiązanych do alimentacji i wypełnia ten obowiązek przez faktyczną oraz prawną opiekę nad matką, czyniąc w ten sposób to, czego można od niej oczekiwać w świetle powszechni przyjętych i uznanych zasad współżycia społecznego.

Mając na uwadze powyższe rozważania i spostrzeżenia, Sąd Okręgowy podziela stanowisko apelacji, że zaskarżone rozstrzygnięcie może razić arbitralnością i naruszać prawo materialne – art. 162 § 1 i 2 k.r.o.. Podkreślić należy, – o czym była już mowa – że przepis ten nie daje podstaw do automatycznego wyłączenia spod działania normy wyrażonej w jego §1 osób bliskich, czy zobowiązanych do alimentacji. Powtarzany zaś w niektórych komentarzach do art. 162 §2 k.r.o. pogląd, że opieka czyni zadość zasadom współżycia społecznego, jeżeli jest sprawowana przez osoby bliskie podopiecznego, sformułowany jest na tyle ogólnikowo, że, z jednej strony, nie sposób z nim polemizować, z drugiej strony zaś – nie sposób dopatrywać się przez ten pryzmat treści normatywnej, która z przepisu nie wynika. W ocenie

Sądu Okręgowego, przytoczona teza jest uzasadniona tylko pod warunkiem, że odczytuje się ją, jako jedynie przykład sytuacji, w której sprawowanie opieki czynić może zadość zasadom współżycia społecznego, nie zaś jako pozaustawowe kryterium odmowy przyznania wynagrodzenia opiekunowi. Stwierdzenie stosunku bliskości, czy też podstaw do uznania istnienia obowiązku alimentacyjnego, powinno zatem stanowić jedynie przyczynek do dokonywania dalszych ustaleń, które dopiero pozwolą na ocenę, czy to co jest świadczone na rzecz podopiecznego w ramach obowiązków opiekuna prawnego nie wykracza poza granice starań, jakich można w konkretnej sytuacji od konkretnej osoby wymagać z powołaniem się na zasady współżycia społecznego. Ocena stanu faktycznego w tym kontekście należy do sfery tzw. prawa sędziowskiego, co wyklucza schematy oraz wszelki automatyzm.

Reasumując, Sąd Okręgowy uznał zaskarżone orzeczenie za podjęte bez rozpoznania istoty sprawy. Stwierdził również, że jej rozpoznanie wymagać będzie przeprowadzenia postępowania dowodowego na w/w okoliczności praktycznie w całości. Z tych względów postanowienie Sądu Rejonowego podlegało uchyleniu na podstawie art. 386 § 4 k.p.c..

Na marginesie natomiast (wobec braku stosownego zarzutu w apelacji) należy zwrócić uwagę, że Sąd Najwyższy, rozstrzygając uchwałą z dnia 28 marca 2014 r., III CZP 6/14 zagadnienie prawne sformułowane na kanwie sprawy o przyznanie wynagrodzenia kuratorowi osoby częściowo ubezwłasnowolnionej, wskazał, że postępowanie w przedmiocie przyznania wynagrodzenia jest samodzielnym postępowaniem co do istoty sprawy, od wydanego w nim rozstrzygnięcia przysługuje apelacja, a do kręgu uczestników należą te osoby, których interesu, w szerokim rozumieniu, dotyczyć będzie wynik postępowania. Odmienne w tym względzie stanowisko Sądu Najwyższego, wynikające z uzasadnienia uchwały z dnia 8 maja 1975 r., III CZP 26/75 (OSNCP 1976, nr 2, poz. 31), wyrażone na podstawie poprzednio obowiązującego stanu prawnego oraz oparte na założeniu, że jest to wypadkowe postępowanie o charakterze procesowym, nie może być obecnie akceptowane. Konkludując Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że w sprawie o przyznanie wynagrodzenia zainteresowanym jest także podmiot, który zobowiązany będzie do płacenia tego wynagrodzenia, lub z majątku którego będzie ono wypłacane.

Stanowisko to należy poddać pod rozagę Sądu pierwszej instancji, który powinien rozważyć, czy również w toku niniejszego postępowania są należycie zagwarantowane przez Sąd prawa ubezwłasnowolnionej M. P., która nie została zawiadomiona o toczącym się postępowaniu i nie była w nim reprezentowana. Niebranie przez zainteresowanego udziału w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym nie powoduje wprowadzie nieważności postępowania (por. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 20 kwietnia 2010 r., III CZP 112/09, LEX), niemniej zaniechanie Sądu w tym zakresie może stanowić uchybienie procesowe mające wpływ na wynik sprawy.